

Takana loistava menneisyys

Lars Westerlund: Suomen portti. Poliitiikka ja hallinto Varsinais-Suomessa vuosina 1809–1917. Jyväskylä 2001. 667 s.

■ Åbo Akademin oikeus- ja hallintohistorian dosentti Lars Westerlundin Varsinais-Suomen politiikkaa ja hallintoa autonomian ajalla käsittelevä teoksen *Suomen portti* ei voida sanoa edustavan varsinaisesti paikallishistoriallista tutkimusta. Laajaan kirjalliseen, julkaistuun aineistoon perustuva teos keskittyy nimenomaan alueen hallinnon ja politiikan selvittämiseen kyseisellä ajanjaksolla kiinnittäen huomion ensisijaisesti ylimmän tason politiikkaan ja hallinnon hoitoon. Teoksen voidaan siten sanoa edustavan ”perinteistä” poliittista historiaa.

Ellei enemmän niin ainakin yhtä paljon kuin teos kertoo Varsinais-Suomen hallinnosta ja politiikasta, se kertoo koko Suomen autonomian ajan hallinnosta. Edellä mainitusta syystä aiheutuu, että teoksen laajuudesta huolimatta kuva Varsinais-Suomen hallinnosta ja politiikasta jää loppujen lopuksi aika hämäräksi: millä tavalla konkreettisesti, paikallisella, läänin- ja maakunnan tasolla Varsinais-Suomen hallinto ja politiikka toimi, ei tämän teoksen perusteella selviä. Teoksesta piirtyy paremminkin

kuva siitä, millainen asema Varsinais-Suomella oli muun Suomen yhteydessä, ketkä ja millaiset varsinaissuomalaiset yksilöt ja ryhmät toimivat Suomen hallinnon palveluksessa ja politiikassa kyseisellä ajanjaksolla.

Laaja luku, 123 sivun mittainen ”Turun seudun johto-aseman murtuminen”, keskittyy niihin muutoksiin ja sopeutumisongelmiin, joita pääkaupungin ja sittemmin myös yliopiston eli Turun Akatemian siirtyminen Turusta Helsinkiin aiheutti. Koko Ruotsin vallan ajan Turku oli ollut Suomen pääkaupunki, jolla oli vilkkaat kauppayhteydet Tukholmaan. Suomen siirtyessä Venäjän alaisuuteen näistä yhteyksistä tuli rasite samoin kuin siitä, että Turku sijaitsi Venäjän kannalta geopoliittisesti turvattomassa asemassa. Suomen tuolloisen merkittävimmän kaupungin, Turun, ja sen vaikutusalueen, Varsinais-Suomen integroiminen Venäjän yhteyteen oli kuitenkin Venäjän poliittisen johdon kannalta olennaista. Niinpä aluksi Turku sai säilyttää pääkaupunkiasemansa, Suomen uusi keskushallintoelin hallituskonselji (senaatti) ja sen alaiset virastot sijoitettiin Turkuun.

Tilanne muuttui kuitenkin hyvin nopeasti: jo vuonna 1812 tehtiin päätös Helsingin korottamisesta pääkaupungiksi. Tutkimuskirjallisuudessa tätä kysymystä on laajasti käsitelty jo aiemmin ja osoitettu siirtopäätöksen takan olleita syitä ja henkilöitä. Westerlundin tulkinnan mukaan ”pääsyyllinen” kuitenkin oli G.M. Armfelt, Suomen asiain komitean puheenjohtaja Pietarissa

sekä muutaman vuoden ajan myös Suomen vs. kenraalikuvernööri, jolla oli erittäin kielteinen käsitys Turusta ja turkulaisista. Pitää paikkansa, että Armfelt suhtautui Turkuun ja turkulaisiin fanaattisen aggressiivisesti, mutta Westerlund antaa sen käsityksen, että Armfelt olisi ollut ainoa näin tunteva henkilö. Kuten Keijo Korhosen väitöskirjasta Suomen asiain komiteasta sekä kirjoitamastani von Haartman -elämäkerrasta käy ilmi, tämä suhtautumistapa Suomen asiain komitean piirissä Pietarissa oli hyvin yleinen. G.M. Armfelt ei suinkaan ollut ainoa, jonka mielestä Turku oli ”kauhea koirankolo”, josta ”tulivat kaikki Suomessa vallitsevan pahan siemenet”. Hallituskonseljin sisäisten ristiriitojen ja Suomen asiain komitean kanssa käydyn valtataistelun lisäksi ongelmia aiheuttivat Turun Akatemia ja sen venäläisen sotaväen kanssa rettelöivät ylioppilaat. Akatemian professorit eivät saaneet ylioppilaita kuriin ja järjestyksen eivätkä toisaalta myöskään ymmärtäneet Suomen todellista asemaa Venäjän valtioyhteydessä ja olivat kanslerinsihteerinä toimineen von Haartmanin mielestä moraalittomia ja lyhytnäköisiä, jotka haikailivat takaisin ”luvattuun maahan” eli Ruotsiin. Pietarissa pelättiin myös erilaisten modernien virtausten leviämistä Ruotsista Turun kautta Suomeen. Ruotsalainen romantiikka herätti kauhua valtiosihteerinä R.H. Rehbinderissäkin: ”Vapisen aina kuullessani kerrottavan, miten obskurantismi, magnetismi, schellingiläisyys jne. riehuvat naapurissamme”. Turun Akatemian osalta Wester-

lund tosin toteaa tämän saman hieman myöhemmin (s. 129), mutta mielestäni Turku kohtaan tunnettu inho Suomen asiain komitean piirissä liittyi myös Akatemiassa sattuneisiin toistuviin rettelöihin vuodesta 1809 alkaen.

Suomen asiain komitean jäsenten kiintymys Ruotsia ja Suomen ja Ruotsin yhteistä historiaa kohtaan oli nopeasti muuttunut Ruotsin-kammoksi ja reaali poliittiseksi näkemykseksi Suomen asemasta ja suhteesta Venäjään. Niinpä Turku menetti Ruotsinvallan aikaisen asemansa Suomen pääkaupunkina, ja Helsinkiä ryhdyttiin kohentamaan pääkaupunkistatuksen arvoiseksi. Pääosa hallintovirastoista muutti sinne 1819 ja Turun palon jälkeen 1827 myös yliopisto määrättiin siirtymään Helsinkiin lähemmäs valtaapitävien valvontaa. Suomi haluttiin selvemmin integroida osaksi keisarikuntaa, kuten Westerlund itsekin toteaa. Hän pitää pääsyyinä pääkaupungin siirtoon olleen sen, että tämä toimenpide tarjosi uusia mahdollisuuksia läheisten poliittisten suhteiden luomiseen toisaalta Pietarin hovin ja siellä toimivien ministeriöiden, toisaalta Helsingin johtavien virkamiespiirien välille.

Edellä esitetyn valossa mielestäni ei ole Westerlundin näkemää ristiriitaa siinä, että G.M. Armfelt toisaalta halusi siirtää hallituskonseljin pois

1. Keijo Korhonen (1963) Suomen Asiain Komitea Suomen korkeimman hallinnon järjestelyt ja toteuttaminen 1811–1826, Hist.tutk. LXV, Helsinki; Kristiina Kalleinen (2001) ”Isänmaani onni on kuuluu Venäjälle”. Vapaaherra Lars Gabriel von Haartmanin elämä, SKST 815, Piesämäki.

Turusta mutta toisaalta koettiin edistää Turussa toimivan Suomen Talousseuran toimintaa: Suomen Talousseuran piirissä ei ollut samanlaisia ristiriitoja ja kaipuuta takaisin entisen isänmaan Ruotsin yhteyteen kuin hallituskonseljissa ja akatemiasa.

Kun kysymys on *Varsinais-Suomen* hallinnosta ja politiikasta voidaan kysyä, miksi teoksessa useiden sivujen verran käsitellään melko laajasti Helsingin uutta arkkitehtuuria ja seuraelämää samoin kuin Suomen Talousseuran toimintaa kokonaisuutena. Talousseura toki toimi Turussa, mutta sen toiminta-alue oli koko maa, ei Varsinais-Suomi. Turkuun 1797 perustetun Suomen Talousseuran mainitseminen ja toiminnan pääpiirteitten osoittaminen on perusteltua, mutta ei niin suuressa laajuudessa kuin nyt on tehty.

Laajassa luvussa ”Varsinais-Suomen sotilaspoliittinen asema” kuvataan alueen sotilasstrategisia erityispiirteitä autonomian ajalla alkaen vuonna 1808 saaristossa käydyistä taisteluista. Seuraava merkittävä sota oli luonnollisesti Krimin sota 1853–56, jolloin Suomen rannikkoja ja Ahvenanmaata uhkaisivat brittiläis-ranskalaiset laivastoyksiköt. Näitä tapahtumia ja erityisesti Ahvenanmaalla sijaitsevan Bomarsundin linnoituksen pommittamista teoksessa esitellään suhteellisen tarkasti. Seuraava suuri Suomea koskettanut sota oli ensimmäinen maailmansota, jonka syytymisen aiheutti Suomeen sijoitettujen venäläisten joukkojen vahvuuden kasvamisen lähes kaksinkertaiseksi. Pietari Suuren merilinnoituk-

seen kuuluvan Turun–Ahvenanmaan saaristoaseman merkitystä sodankäynnin tai paremminkin puolustuksen kannalta teoksessa selvitetään yksityiskohtaisesti samaten kuin Venäjän sotalaivastoa Lounais-Suomen saaristossa ja sotilallisia merkinanto- ja viestijärjestelmiä. Sotahistoriasta kiinnostuneelle tämä luku on epäilemättä kiinnostava.

Westerlund käsittelee myös maakunnan sotilassosiologia oloja, vuosien 1902–04 kutsuntalakkoja sekä sosiaalisten vastakohtien jyrkkemistä vuosisadan vaihteessa, jääkäriliikkeen, suojeluskuntien ja työväenliikkeen syntyä. Vuosien 1902–04 kutsuntojen aikana Lounais-Suomi sai aktivistien Fria Ord -lehdessä kyseenalaisen maineen maan ”mustana kolkkana”, jossa kutsuntoihin osallistuttiin sankoin joukoin; vuonna 1902 kutsuntaan saapui Turun ja Porin läänistä 78 % ja vuonna 1903 peräti 82 %. Suurimman kannatuksen kutsuntalakko sai maan neljäsä pohjoisimmassa kunnassa. Uudenmaan läänin suurta lakkoinnostusta selitetään sillä, että Kagaalin päämaja sijaitsi Helsingissä. Mielenkiintoinen huomio tässä yhteydessä on, että vuonna 1902 maan etelä- ja pohjoisosan välille muodostunut ”rintamalinja” oli pitkälti yhteneväinen vuoden 1918 kansalaissodan valkoisen rintamalinjan kanssa. Selittävä tekijänä tähän on nähty mm. se, että Varsinais-Suomen maaseudulla vanhasuomalaisella puolueella oli hyvin vankka asema ja että vanhasuomalaiset papit pystyivät muokkaamaan yleistä mielipidettä. Vastarintaperinne Varsinais-Suo-

nessa tuntuu olleen yleisemminkin heikko siitä päätellen, että maakunnasta vuosien 1915–18 jääkäriliikkeeseen osallistuvien määrä oli sangen vähäinen. Suojeluskuntien synnyn ja kehityksen osalta maakunta noudatti suurin piirtein muun Suomen kehitystä vuonna 1917, vaikka useisiin kuntiin ei suojeluskuntaa perustettu lainkaan. Maakunnan 65 kunnasta 20:een eli 31 % kunnista ei perustettu suojeluskuntaa kun vastaava prosenttiluku koko maassa oli 17, joten Varsinais-Suomella ei ollut erityisen merkittävää asemaa Suomen suojeluskuntaliikkeessä. Sama ilmiö koskee myös työväenkaartien perustamista: Varsinais-Suomen 65 kunnasta 31 kuntaan eli 48 % kunnista ei perustettu paikallista työväenkarttia. Koko maan vastaava prosenttiluku oli 26. Sosiaaliset vastakohtaisuudet maakunnassa eivät tutkimuksessa esitettyjen lukujen perusteella olleet suuret: sellaisten kuntien osuus, joihin perustettiin sekä suojeluskunta että työväenkaarti, oli Varsinais-Suomessa 40 % kaikista kunnista kun vastaava luku oli koko maassa 60 %.

Westerlund käsittelee yksityiskohtaisesti Varsinais-Suomen puolueoloja sekä säätyvaltiopäivien että yksikamari- eduskunnan aikana. Puolueiden kenttäorganisaatio, alueellinen lehdistö ja eduskuntaan valitut kansanedustajat esitellään perusteellisesti. Kun teos muutenkin on sangen laaja, voidaan kysyä, onko perusteltua esitellä vaalipiiriä edustaneita henkilöitä niin tarkasti kuin on tehty etenkin, kun suuri osa näistä edustajista asui Helsingissä. Jos edus-

tajien toiminta eduskunnassa olisi erityisellä tavalla liittynyt Varsinais-Suomen oloihin, helsinkiläisten Turun ja Porin läänin eteläistä vaalipiiriä edustaneiden henkilöiden esittelemisen olisi ollut perustellumpaa.

Teoksen viimeinen luku ”Maakuntaidentiteetti” olisi paremminkin sopinut koko teoksen johdannoksi, jossa selvitettäisiin, mikä Varsinais-Suomi oikeastaan on, miten se on kehittynyt ja miten ”varsinais-suomalaisuus” on syntynyt. Osio sisältää myös mielenkiintoisia tietoja maakunnan eri osa-alueiden nimitysten kehityksestä, esim. ”Turunmaa”, ”Åboland”, ”Vakka-Suomi” jne. Lievästi kirjan aikarajauksen 1809–1917 ulkopuolelle mennään, kun käsitellään Åbo Akademin ja Turun Suomalaisen Yliopiston perustamista samoin kuin Varsinais-Suomen maakuntaliiton syntyä 1927.

Suomen Portti -teos tarjoaa mittavan määrän tietoa Varsinais-Suomen poliittis-hallinnollisesta kehityksestä. Vahvaa maakuntaidentiteettiä Varsinais-Suomessa ei teoksen mukaan autonomian ajalla syntynyt osittain siksi, että Turun vaikutus oli niin voimakas, osittain siksi, että maakunnan eri osa-alueet olivat tekemisissä toistensa kanssa vain välillisesti ja passiivisesti. Ei edes pääkaupungin ja yliopiston siirtyminen Helsinkiin ja siitä seurannut Turun seudun johon toaseaman romahtaminen saanut alueella aikaan voimakasta reaktiota, joka olisi edistänyt maakuntatietoisuuden syntymistä. Maakunta on kuitenkin teoksen mukaan pystynyt osittain saavuttamaan entisen merkityksensä Suomen portti-

na rautatie- ja laivayhteyksien parannuttua sekä kahden Suomen ensimmäisen maakuntayliopiston tultua perustetuksi Turkuun.

Kirjan enimmäkseen pila-lehdistä sekä vanhoista mainoksista peräisin oleva kuvitus ansaitsee erityisen kiitoksen.

Kristiina Kalleinen